

Miloš Brunclík, Michal Kubát:
*Kdo vládne Česku? Poloprezidentský
 režim, přímá volba a pravidla hry*
 Brno: Barrister & Principal 2017, 144 s.

Od roku 1980, kdy svůj vlivný text o poloprezidentském režimu publikoval Maurice Duverger, považovaný za autora teorie poloprezidencialismu, se touto problematikou už zabývala řada politických vědců, kteří se pokoušeli s Duvergerovým pojetím vyrovnat. Činili tak různými způsoby, mnozí zvolili navazování na Duvergerovu konceptualizaci a její zpřesňování či zjednodušování, někteří se přiklonili k radikálnímu přepracování této teorie, jiní ji pak dokonce zpochybnili či zcela odmítli a ve svém uvažování o poloprezidencialismu ji nevyužívají, někteří z nich pak neuznávají ani poloprezidencialismus jakožto formu politického režimu.

Vyrovnat s Duvergerovým konceptem se svým vlastním způsobem snaží i autoři Miloš Brunclík a Michal Kubát ve své knize nesoucí název *Kdo vládne Česku? Poloprezidentský režim, přímá volba a pravidla hry*, v níž přicházejí s vlastním přístupem. Kniha, jak sami autoři v úvodu podotýkají, reaguje na výrazné změny, které do České republiky přineslo zvolení Miloše Zemana prezidentem v lednu 2013. Tyto změny se projevily v první řadě na úrovni českého politického systému, který již předtím fungoval s obtížemi, a v návaznosti na něj přirozeně také na úrovni akademických diskusí věnujících se kvalitě demokracie v ČR, v rámci kterých odborníci začali vyslovovat pochybnosti, zda je zdejší politický uspořádání stále parlamentní demokracie. Ohledně odpovědi na otázku kladenou již v názvu knihy autoři neopouštějí čtenáře příliš dlouho v napětí. Naopak, dozvíme se ji hned v úvodu spolu s tvrzením, že i přes určité nezanedbatelné pokusy posunout český politický režim směrem k poloprezidencialismu nebylo nikdy možné ho takto označit, a to ani po roce 2012. Z analýzy v knize je ovšem jasné vidět, že

i přesto, že ČR poloprezidentským systémem není, je užitečné pravidla, která v takovém politickém uspořádání platí, vztáhnout i na parlamentní režim, kde působí prezident, který má vyšší mocenské cíle a nehodlá zůstat u reprezentační úlohy. Prostřednictvím těchto pravidel pak lze vysvětlit zdejší politickou situaci.

Kniha je rozdělena do tří tematických částí. První je věnována různým teoriím poloprezidencialismu a přístupu k jeho zkoumání. Zde autoři shrnují nejvýznamnější teorie poloprezidencialismu, a to se zvláštním důrazem na pojetí již zmíněného Duvergera, ze kterého řada autorů vychází a se kterým je tedy přinejmenším žádoucí se při bádání o poloprezidencialismu vypořádat. Autoři v těchto místech kritizují zejména skutečnost, že konceptuálních pojetí poloprezidencialismu je dnes již tolik, že ho různí autoři chápou různými způsoby. To s sebou v zásadě přineslo nemožnost určit, který reálný demokratický systém je poloprezidentský a který naopak není. V důsledku toho se tedy zdá, že pojem ztratil svůj původní smysl, jinak řečeno došlo k jeho empirickému vyprázdňení. Sami autoři navíc tvrdí, že není jasné, v čem se různé definice poloprezidencialismu vzájemně liší, a v konečném důsledku jde tak o pojmenování téhož, což je přirozeně matoucí. Představují vlastní, inovované konceptuální pojetí poloprezidencialismu, jež je podle nich inovativní tím, že stojí na proměnné prezidentovy moci, kterou v rámci systému hlava státu může využít. Autory této knihy je přitom možné zařadit k následovníkům Maurice Duvergera, jelikož jimi předkládaná koncepce jeho pojetí zpřesňuje. Sami autoři pak poukazují na to, že jejich koncepce poloprezidencialismu je „jednoznačně duvergerovská“. Na rozdíl od Duvergera a dalších autorů není pro Miloše Brunclíka a Michala Kubátu rozhodujícím definičním znakem poloprezidencialismu způsob volby prezidenta. Ten sice může mít vliv na působení prezidentů a celkové fungování demokratických

režimů, ovšem nejedná se o proměnnou s rozhodujícím účinkem. Následující části knihy však ukazují, že z praktického hlediska na způsobu volby hlavy státu záleží velice, jelikož má reálné politické dopady, a pokud prezident chce, může je ve svůj prospěch využít.

Autoři věnují zvláštní podkapitolu „celkem značným pravomocem prezidenta“, což je definiční znak přítomný v poloprezidentských režimech. Je zřejmé, že jde o znak velmi nejasný, avšak podle autorů pro vymezení poloprezidentského režimu neopominutelný, a proto ho ve své definici zpřesňují. Zde se odklání od často využívaného kvantitativního výčtu prezidentských pravomocí tak, jak jsou uvedeny v ústavě, což vede k opomíjení skutečného fungování režimu v dané zemi. Ostatně na skutečnost, že prezidentovy formální pravomoci dané ústavou se mnohdy mohou lišit od toho, jakou moc prezident v systému reálně využívá, ve svém textu poukazuje i sám Duverger. Autoři knihy vymezují prezidentovu moc kvalitativním způsobem, přičemž je podle nich důležité si uvědomovat, že prezidentova moc je vždy postavena na principech demokracie a že tedy neporušuje její pravidla. To je podstatné zejména z toho důvodu, že pokud na to vědci při svých analýzách zapomínají, označí za poloprezidentský režim i státy s prezidentskými diktaturami.

Další část knihy pojednává o obecné úloze prezidenta v rámci české politiky, což je zarámováno poměrně krátkou (avšak pro daný účel zcela dostatečnou) analýzou historických a kulturních podmínek, z nichž jeho současné postavení vychází. Dále zde najdeme porovnání tří dosavadních prezidentů ČR z hlediska toho, jak svou roli vnímají sami, jak ji vidí veřejnost a jak na ni pohlíží odborníci. Přitom vnímání prezidenta ze strany veřejnosti je dost paradoxní, jelikož je zde požadavek nadstranického prezidenta voleného přímou volbou, která je však výhodná spíše pro stranické kandidáty. K tomu má být aktivní a řešit

politické otázky, ovšem nemá vládnout a řídit činnost vlády či Poslanecké sněmovny. Na výzkumech veřejného mínění je navíc vidět, že pokud je prezident aktivnější, ztrácí důvěru občanů oproti prezidentovi, který plní spíše symbolickou a obřadní funkci. Zde je nutné podotknout, že čistě obřadní funkci nechtěl plnit žádný z popřevratových prezidentů, ovšem důvěra současného prezidenta je ve srovnání s předchozími hlavami státu nižší. Neopominutelný vliv na výkon funkce prezidenta má však i způsob, jakým sami prezidenti vnímají svůj úřad a svou osobnost.

Tento oddíl knihy stojí za pozornost proto, že se zde dostaneme k příkladům českých prezidentů. Dá se říci, že jde tak o jakýsi předěl mezi úvodní, teoretičtější zaměřenou částí, která nás připravuje na další kapitoly a poskytuje nám základní porozumění dané problematice, a příběhem z historie české politické praxe. V této pasáži jsou porovnávání dosavadní prezidentské republiky, přičemž autoři k dokreslení osobností jednotlivých prezidentů a způsobu jejich vykonávání prezidentské funkce využívají přímé citace jak jich samotných, tak také lidí, kteří s nimi přišli do pracovního kontaktu. Využívány jsou samozřejmě i odkazy na další odborníky, kteří se českému politickému systému či ústavnímu právu věnují. Zde by možná prospěla větší různorodost citovaných autorů, jelikož někteří jsou citováni opakovaně.

Opomenut zde není ani vztah prezidenta s politickými stranami, které mají v rámci českého politického prostředí ústřední úlohu a které jsou klíčové i pro jednání prezidenta. Autoři poukazují na to, že i přesto, že všichni dosavadní prezidenti se přinejmenším slovně hlásili k nadstranickosti a nebyli v čele relevantních politických uskupení, byla tato nadstranickost u všech tří velice specifická a nelze říci, že by stáli mimo politické stranictví. Zatímco Václav Havel se snažil o odstup od politických stran od počátku svého působení, Václav Klaus k němu dospěl až později, po

tom, co se odcizil ODS. Strany, které před volbami tito čeští prezidenti podpořili, ve volbách nikdy neuspěly. Současný prezident Miloš Zeman se pak podle autorů stal „nadstranickým prezidentem z donucení“ poté, co se neúspěšně snažil o úspěch jím založené strany SPO a později o získání rozhodujícího vlivu v ČSSD. Pokusy, které učinil ve snaze vystavět jakousi stranickou základnu pro své mocenské ambice, však byly mezi našimi prezidenty nejvýraznější.

Podstatný je zde i rozbor paradoxního postavení české hlavy státu v rámci zdejší společnosti: ačkoli prezident nemá silné výhradní pravomoci, má zde velice silnou autoritu a je chápán až iracionálně – jako nositel autority, či dokonce jako polobůh. Zároveň autoři ukazují, že tento nesoulad mezi ústavními pravomocemi prezidenta je dán historicky, přičemž sahá až do ústavy z roku 1920. Právě v instituci prezidenta se nejvýraznějším způsobem promítá československá ústavní tradice. V současnosti je zde problematický zejména silný mandát prezidenta daný jeho přímou volbou a oproti tomu jeho slabé pravomoci.

Poslední část knihy se pak zabývá tématem pro čtenáře patrně nejzajímavějším, které v největší míře odpovídá na otázky a pochybnosti předestřené v úvodu celé knihy, a to období nástupu a vlády premiéra Jiřího Rusnoka v letech 2013–2014, jehož jmenování dle autorů nejsilněji ukazuje snahu prezidenta Miloše Zemana o výrazný mocenský posun českého prezidentství právě směrem k poloprezidencialismu. Užitečným úvodem tohoto oddílu knihy je rozbor možných typů prezidentské vlády, na základě kterého si čtenář může ujasnit, o jaký druh se v případě Rusnokovy vlády jednalo a jaké důsledky pro politickou situaci z toho vyplývaly. Podstatné je, že to byla prezidenstká úřednická vláda, jež vznikla proti vůli parlamentní většiny. Členové takové vlády se nezodpovídají ani voličům, ani politickým stranám, nýbrž výlučně prezidentovi. Prezident zde však možnost parlamentu nastalou situaci řešit zcela obešel,

přičemž při ustavování vlády argumentoval zejména tím, že byl zvolen občany v přímé volbě. Autoři tvrdí, že z důvodu absence podpory prezidenta Miloše Zemana na půdě parlamentu se jeho „sen o vládnoucím prezidentovi rozplynul“ a mocenský převrat, o který se pokoušel, mu tedy nevyšel. Čtenář sám si pak může porovnat znalosti a rozhled, který mu tato kniha určitě poskytne, se současnou situací a s událostmi, které už v ní obsaženy nejsou.

Jednotlivé oddíly knihy mohou být čteny i samostatně a čtenáři si mohou vybrat část, která je zajímavá nejvíce, ale pro celkový obraz o konceptu poloprezidencialismu a možnostech jeho aplikace na reálnou politickou situaci je rozhodně užitečné přechít si ji celou. I přesto, že kniha na první pohled nepůsobí příliš obsáhle, je využitelná z několika hledisek a tím pádem i pro různé skupiny čtenářů. Kromě důkladného rozboru poloprezidencialismu poskytuje vysvětlení, proč politický systém u nás v praxi mnohdy nefunguje ideálně. Zároveň odhaluje zmatky ohledně kategorizace politických uspořádání v jednotlivých zemích, tedy proč někteří autoři řadí do poloprezidentských režimů i státy, které tam nepatří, jelikož ve skutečnosti jsou prezidentskými diktaturami. Velice užitečná je kniha ale i z teoretického hlediska, kdy na konkrétních příkladech ukazuje možnosti práce s pojmy a koncepty a také jejich důsledky pro následnou analýzu. K tomu může poskytnout náhled do nedávné i vzdálenější historie, kde lze hledat kořeny dnešní politické situace a také sledovat ustavování politického systému a rovněž vývoj názorů a jednání vybraných politických aktérů.

Jelikož si autoři jako cíl vytyčili představení koncepce poloprezidencialismu a její následné využití pro analýzu českého demokratického systému po roce 2012, svůj cíl zde bez pochyby úspěšně plní. Kniha k tomu vznikla na základě širšího výzkumu autorů, v rámci něhož analyzovali nejen poloprezidencialismus, ale i celkové

dopady zavedení přímé volby prezidenta pro politický systém v ČR. Tím pádem přehledně ukazuje i tyto důsledky a zejména skutečnost, že svůj podíl na současné politické situaci nemá jen prezident, který využívá možnosti, jež mu politický systém nabízí, ale ve velké míře i ti, kteří přímou volbu prezidenta umožnili. Pokud by si čtenáři chtěli rozšířit informace, jež jim tato kniha poskytla, případně je zasadit do kontextu, je jim k dispozici také novější kniha stejných autorů. Nese název *Semi-presidentialism, Parliamentarism and Presidents: Presidential Politics in Central Europe* (Routledge 2018) a fungování systému v České republice je zde porovnáváno se situací v Polsku a na Slovensku.

Lucie Černá

Cyril Lemieux et al.: *Pour les sciences sociales. 101 livres* [Za sociální vědy. 101 knih]

Paris: EHESS éditions 2017, 347 s.

Kniha s jednoduchým konceptem, který funguje. Což je skoro k neuvěření, protože zde mluvíme o realizaci docela obyčejně vyhlízejícího nápadu připomenout v krátkých medailóncích sto a jednu knihu, jež lze v záplavě francouzské i celosvětové sociálněvědní produkce považovat za ty nejpozoruhodnější. Jenomže jakkoli velké mohlo být riziko, že bude takový soubor působit dojmem jakéhosi oborového výseku z wikipedických hesel – a to tím spíše, že je každý jeho článek podepsán jiným autorem –, výsledkem je naopak překvapivě energický svazek svěžích a co do stylu sjednocených pětiminutovek o knihách, které si bude chtít každý čtenář C. Lemieuxa a jeho týmu (L. Berger, M. Macé, G. Salmon, C. Vidal) pořídit domů. Dost možná do jedné.

V takto sebraných „sociálních vědách“ dominují sociologie, antropologie a historie (v předmluvě se koordinátoři svazku hlásí

k tezi Jeana-Clauda Passerona o „epistemologické nerozlišitelnosti“ těchto tří oborů), po několika zástupcích v nich pak mají své místo také politologie, ekonomie, lingvistika, filosofie anebo třeba dějiny umění. Tyto počty jsou však zajímavé především tím, jak málo na nich záleží. Oborová příslušnost zpracovávaných knih je totiž v této publikaci podtrhávající jednotu sociálních věd zcela nepalčivým problémem. Některé diskutované knižní tituly ostatně zůstávají oborově nezařazené, a to se samozřejmě musí vysmívající se zaklínadlu „interdisciplinarity“.

Při svém výběru čerpali Lemieux a jeho kolegové z období ohraničeného léty 1947 a 2017, která odpovídají roku založení a sedmdesátému výročí existence pařížské École des Hautes Études en Sciences sociales (EHESS). Řazení vybraných knih je chronologické, každý rok je zastoupen vždy jen jedním či dvěma knižními tituly, jež Lemieux svěřil stovce sluvutných (R. Chartier, V. Descombes, J.-L. Fabiani, B. Karsenti, B. Latour, D. Pestre, M. Wieviorka ad.) i méně sluvutných akademiků převážně z francouzských vysokých škol (mnozí působí právě na EHESS) a univerzit. Každý příspěvek je také opatřen bibliografickým odkazem k původnímu vydání pojednávané knihy a případně k jejímu francouzskému překladu.

Velkým překvapením je sjednocený styl tohoto stohlavého psaní, které tak pohromadě kupodivu nedrží jen papírová vazba. Nejde přitom ani tak o dodržování jednotné struktury příspěvků (rychlé zasažení komentované knihy do patřičného kontextu, charakteristika problematiky, kterou daná kniha sleduje, přehled jejích výsledků, pár slov o jejím přijetí a současném postavení), jako spíše o jazykové sladění a vyrovnanost v uplatňovaných znacích odbornosti, které byly potlačeny nikoli ve prospěch jednoduchosti, ale expertního nadhledu. Vedle čtenářského pohodlí tato okolnost dodává na síle a vážnosti tezi o jednotě sociálních věd, kterou